

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.091.21:364.65

ФОРМИ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ

Наталія Куб'як

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, 58000 Чернівці, Україна*

Проаналізовано форми і методи соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку із дистантних сімей у загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: дистантна сім'я, соціально-педагогічна робота, форми, методи.

Постановка проблеми. Соціально-економічна, державна, ідеологічна, екологічна криза, у якій ми живемо, посилює індивідуальні проблеми кожної окремої людини, кожної конкретної сім'ї, викриває її внутрішні конфлікти, біди, страждання, загострює суперечності.

Сучасна сім'я поставлена у жорстокі умови, які змушують її виживати у складних ситуаціях. Досить поширеним типом стає дистантна сім'я, члени якої тривалий час перебувають на відстані, бо один або обоє батьків працюють за кордоном [7, с. 113]. Дистантні сім'ї є потенційно неблагополучними, у них порушені зв'язки з мікро- та макросередовищем, внутрішньородинні зв'язки, структура сім'ї, спроможність сім'ї виконувати свої функції. Гостро постає проблема виховання та соціалізації дітей з таких сімей, які досить часто залишаються без належного нагляду та піклування. Дитина в дистантній сім'ї періодично або постійно живе в умовах неповної сім'ї, що зумовлює специфічні проблеми виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дистантних сімей та виховання дітей у таких сім'ях ще досить мало вивчена і висвітлена в науково-педагогічній літературі. Визначення поняття дистантна знаходимо у працях Ф. А. Мустаєвої [3] та І. М. Трубавіної [7]. Д. І. Пенішкевич умовно поділяє дистантні сім'ї на категорії, серед яких є і благополучні, і неблагополучні сім'ї [4]. Особливості соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів розкрито у праці за редакцією К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної та І. І. Цушка [6]. Досі актуальним та недостатньо висвітленим у науково-педагогічній літературі залишається питання про форми та методи соціально-педагогічної роботи з дистантними сім'ями та дітьми з таких сімей.

Формування мети статті. Ми ставимо за мету висвітлити та науково обґрунтувати форми та методи соціально-педагогічної роботи із дітьми з дистантних сімей.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна робота з дистантними сім'ями та дітьми з таких сімей може здійснюватися Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також соціальними педагогами та іншими працівниками загальноосвітніх навчальних закладів.

Розкриваючи зміст, форми та методи роботи Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з різними типами неблагополучних сімей, І. М. Трубавіна розглядає і дистантні сім'ї. Дистантними вона називає сім'ї, члени яких перебувають на відстані з різних причин: заробітки, ув'язнення, лікування, неспроможність утримувати сім'ю і передача дітей тимчасово в інтернат. Головними проблемами таких сімей, на думку І.М. Трубавіної, є епізодичність виховних впливів на дітей, брак сімейних стосунків, що призводить до "емоційного відторгнення" батьків дітьми, протиставлення батьківських ставлень до дітей, непорозуміння дітей з мікросередовищем, неузгодженості поглядів батьків на виховання дітей. Серед напрямів роботи знаходимо такі, як адаптація членів сім'ї до зустрічей і нових розлучень, стабілізація і корекція внутрішньосімейних стосунків, допомога в організації спілкування на відстані, організація груп взаємопідтримки, самопомоги, залучення дітей до культурно-дозвілєвої діяльності, профілактика сімейних конфліктів. Головними формами соціально-педагогічної роботи з такими сім'ями стали консультпункти, групи само- і взаємодопомоги, гуртки за інтересами, клуби спілкування, спільне відзначення свят, благодійні акції, екскурсії, походи, тренінги. Серед методів роботи І. М. Трубавіна виокремлює консультування, вправи, переконання, реконструкцію, контракт, приклад та інші.

Соціально-педагогічна робота з дітьми з дистантних сімей здійснюється переважно у навчально-виховних закладах. Налагоджуючи соціально-педагогічну роботу з дітьми з дистантних сімей, важливо організувати взаємодію виховних інституцій з метою створення умов для всебічного розвитку таких дітей; сприяти участі вихованців у технічній, художній творчості, спортивній, суспільно корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів.

Ми проводили дослідження, спрямоване на вивчення умов запобігання занедбаності дітей з дистантних сімей. З метою забезпечення педагогічних умов попередження занедбаності молодших школярів, зокрема, таких, як вивчення дистантних сімей, проблем виховання у них та ризиків появи педагогічної занедбаності молодших школярів, надання психолого-педагогічної допомоги дистантним сім'ям у створенні педагогічно доцільних взаємин між батьками, опікунами та дітьми, соціальні педагоги створювали

соціальні паспорти на кожну дистантну сім'ю, вивчали обстановку у таких сім'ях та допомагали знайти шляхи співпраці з кожною конкретною сім'ю.

Організовувалася робота, спрямована на подолання особистісних, міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів, надавалася потрібна консультативна педагогічна та психологічна допомога дистантним сім'ям і дітям з таких сімей.

У процесі дослідження було виявлено, що для успішного запобігання педагогічної занедбаності молодших школярів необхідно створити сприятливе виховне середовище, для чого слід об'єднувати зусилля школи, сім'ї та інших виховних інституцій. Лише створивши сприятливе для виховання середовище можливо корегувати недоліки розвитку дитини як особистості.

Під час експериментальної роботи соціальні педагоги спільними зусиллями з батьками та опікунами з'ясовували причини шкільних невдач дитини, проводили роз'яснювальну роботу, доводили до відома батьків та опікунів, що негативна оцінка дитини, висміювання її за шкільні невдачі, порівнювання з іншими успішнішими учнями зумовлюють пригнічений настрій, негативне ставлення до навчання, небажання вчитися.

Під час індивідуальних бесід з батьками та опікунами соціальні педагоги пояснювали, що на цьому етапі дуже важливо підтримати дитину похвалою, підбадьорити, помічати найменші самостійні зусилля та старання дитини у виконанні завдань, щоби дитині сподобався процес розумової праці, навіть якщо вона поки що не досягає великих успіхів.

Проводячи групові бесіди з батьками та тими людьми, які їх замінюють у дистантних сім'ях, учителі знайомили їх з особливостями шкільної програми, з тими вимогами, які ставить до дитини шкільне навчання, пояснювали, які риси необхідно виховувати в дитини, щоб вона могла успішно навчатися. Спілкуючись та обмінюючись своїми спостереженнями за дитиною, вчителі-класоводи та батьки й опікуни планували індивідуальну виховну роботу з кожною дитиною в сім'ї та у школі.

Загальновідомо, що здібності виявляються у діяльності, дистантні сім'ї та школи організовували дозвілля дітей так, щоб надати їм якомога більший вибір різних видів діяльності, які робили життя молодшого школяра змістовнішим і сприяли його всебічному розвитку. Такими різними видами діяльності були читання, малювання, ліплення, аплікація, конструювання, вишивання, шиття, моделювання, виготовлення оригамі та багато інших.

Для того, щоб об'єднати роботу сім'ї та школи у цьому напрямі, ми рекомендували вчителям запрошувати батьків та опікунів на заняття гуртків, давати певні тематичні завдання дітям, які вони виконували удома спільно з батьками та опікунами. На позакласні заняття чи години спілкування також запрошували батьків й опікунів, де вони разом з дітьми розповідали про спільно створені вироби, ділилися враженнями.

Сприяла кращому вивченню батьків та опікунів, їхньому взаєморозумінню із соціальним педагогом і учителями та об'єднанню зусиль в інтересах дітей спільна підготовка до свят. Батьки та опікуни здебільшого відгукувалися на прохання взяти участь у підготовці та проведенні шкільних свят, приурочених до знаменних дат, радісних подій у класі, присвячених різним порам року.

Звичайно, повноцінної сім'ї зі сприятливим психологічним мікрокліматом замінити не може жоден інший соціальний інститут, однак, коли в сім'ї порушуються права дитини, дитина фактично залишається бездоглядною і біологічні батьки її не лише не виховують, а й не опікують, то вчитель-класовод спільно із соціальним педагогом зобов'язаний порушувати питання про позбавлення батьківських прав та призначення опіки над такими дітьми. Тоді налагоджується взаємодія дистантних сімей зі Службою у справах дітей Чернівецької міської ради, куди члени сімей звертають у випадку неблагополуччя й необхідності призначення опіки над дітьми.

Ще одним із напрямів взаємодії сім'ї та школи стала організація змістовного дозвілля молодших школярів з дистантних сімей. Оскільки, як стверджують вчені, зокрема Г. Кумаріна, багато патологічних форм поведінки є наслідком нудьги, незайнятості, то одним із завдань у процесі експериментальної роботи було налагодження співпраці батьків, опікунів та вчителів у організації змістовного дозвілля, наповнення вільного часу цікавими, змістовними справами.

З метою організації змістовного дозвілля спільними зусиллями педагогів, батьків та опікунів з дистантних сімей усі діти експериментальної групи були залучені до занять у гуртках та секціях, що діяли при школах та у позашкільних навчально-виховних закладах. Головні виховні завдання цих закладів: забезпечення потреб особистості в самореалізації, підвищення інтелектуального, духовного, фізичного, емоційного рівня вихованців шляхом їх участі у різних видах творчої діяльності; формування соціально значущих інтересів молоді, сприяння професійному самовизначенню; створення умов для здобуття вихованцями додаткової освіти, набуття умінь та навичок шляхом участі у творчих об'єднаннях за інтересами; розвиток комунікативних здібностей та становлення соціальної зрілості особистості, формування її національної самосвідомості та громадянської активності; пошук, розвиток та підтримка юних талантів і обдарувань, виховання творчої еліти у різних галузях суспільного життя, стимулювання творчого самовдосконалення дітей та молоді; створення найсприятливіших умов для емоційно-психологічної захищеності та душевного комфорту; виховання естетичних смаків у дітей та молоді; організація змістовного дозвілля дітей та молоді з взяттям до уваги особистих та колективних інтересів.

Але не кожна дитина задовольняє власні потреби у свободі та незалежності в таких формах дозвілля та самовираження, що мають позитивний характер. Особливо це стосується дітей, які не набули у сім'ї соціального досвіду щодо культурного, змістовного проведення вільного часу. Такі діти не вміють розподіляти свій вільний час, прагнуть примітивно проводити дозвілля, яке обирають під впливом неорганізованих, часто негативно спрямованих чинників. Тому діяльність позашкільних закладів у процесі експериментальної роботи спрямовувалася на те, щоб сформувані у дітей ставлення до дозвілля як до часу для самовдосконалення, саморозвитку, навчити їх розумно проводити вільний час, створити умови для повноцінного спілкування з однолітками та дорослими, набуття позитивного соціального досвіду під час активної творчої соціально значущої діяльності.

Позашкільна робота стала привабливою для дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей тому, що у позашкільних закладах велика увага приділялася вивченню інтересів, потреб, прагнень кожної особистості. Кожен педагог у позашкільних закладах будував роботу в гуртку, виходячи із власної творчої індивідуальності, захопленнь, досвіду, а також брав до уваги досвід та інтереси дітей, надавав їм можливість для вияву ініціативи і творчості, особистої самостійності та відповідальності. Як зауважує російський науковець В. Гуров, для педагога позашкільного закладу захоплення дитини – це ключ до виховання її творчої особистості. Такий підхід був особливо сприятливим для розвитку дітей з дистантних сімей, оскільки саме в позашкільних закладах діти відчували себе потрібними, значущими, саме тут створювалися умови для справжнього розкриття їхніх особистостей, задовольнялися глибинні потреби у спілкуванні, взаєморозумінні, розвивалися творчі таланти та пізнавальні інтереси дітей з дистантних сімей.

Висновки. У процесі соціально-педагогічної роботи з дітьми з дистантних сімей доцільно використовувати різноманітні форми роботи. Зокрема, консультування, індивідуальні та групові бесіди, організація змістовного дозвілля у гуртках, секціях та у групі продовженого дня, колективні творчі справи, підготовка та проведення свят, призначення опіки. Застосовували різноманітні методи роботи: методи формування свідомості, методи організації діяльності, спілкування і формування досвіду суспільно корисної поведінки, методи стимулювання, методи контролю та самоконтролю, методи педагогічної підтримки. У подальших дослідженнях розглядатимемо особливості проведення занять у формі тренінгу як одну з форм соціально-педагогічної роботи з дітьми із дистантних сімей

1. Коррекционная педагогика в начальном образовании : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / [Г. Ф. Кумарина, М. Э. Вайнер,

- Ю. Н. Вьюнкова и др.] ; под ред. Г. Ф. Кумариной. – М. : Изд. центр “Академия”, 2001. – 320 с.
2. Овчарова Р. В. Практическая психология в начальной школе / Р. В. Овчарова. – М. : ТУ “Сфера”, 1996. – 240 с.
 3. Мустаева Ф. А. Социальная педагогика : Учеб. для вузов / Ф. А. Мустаева. – М., 2003. – 528 с.
 4. Пенішкевич Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із дистантними сім'ями / Д. І. Пенішкевич // Наук. вісник Чернів. ун-ту. – 2005. – Вип. 225. Педагогіка та психологія. – С. 89–93.
 5. Проблемы детей трудовых мигрантов: анализ ситуации / за заг. ред. К. Б. Левченко. – К., 2006. – 63с.
 6. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посібн. / за ред.. К. Б. Шевченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушка. – К.: ФОП “Купріянова”, 2007. – 240 с.
 7. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю [Навч. посіб] – К. : ДЦССМ , 2003. – 132 с.

FORMS AND METHODS OF SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK WITH THE CHILDREN OF DISTANT FAMILIES

Natalia Kubiak

*Yuriy Fed'kovych National University of Chernivtsi
Kotsiubyns'ky Str., 2, UA – 58000 Chernivtsi, Ukraine*

The paper explores the forms and methods of social and educational work with primary school children of distant families in secondary schools.

Key words: distant family, social and educational work, forms, methods.

ФОРМЫ И МЕТОДЫ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ ИЗ ДИСТАНТНЫХ СЕМЕЙ

Наталія Куб'як

*Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ул. Коцюбинского, 2, 58000 Черновцы, Украина*

Проанализировано формы и методы социально-педагогической работы с детьми младшего школьного возраста из дистантных семей в общеобразовательном учебном заведении.

Ключевые слова: дистантная семья, социально-педагогическая работа, формы, методы.

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2012

Прийнята до друку 14.11.2012